

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Claude Lévi-Strauss

Yapısal Antropoloji

Fransızca Aslından Çeviren: Adnan Kahiloğulları

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://trantey.org>

Claude Lévi-Strauss, portre ressamı bir baba ile entelektüel bir annenin oğlu olarak, 1908'de Brüksel'de dünyaya geldi. Paris Sorbonne Üniversitesi'nde hukuk ve felsefe öğrenimini tamamladıktan sonra bir süre öğretmenlik yaptı. 1935'te Brezilya'ya giderek São Paulo Üniversitesi'nde entografi ve antropoloji çalışmalarına başladı. 1939'da Fransa'ya döndü ve savaş sırasında Maginot Hattı'nda irtibat subayı olarak görev yaptı. Fransa'nın savaşta yenilgiye uğramasından sonra öğretmenlik mesleğine geri dönen Strauss, Vichy Hükümeti'nin uyguladığı Irk Yasaları gereğince görevden alındı. Bunun üzerine Fransa'dan gizlice ayrıldı ve önce Latin Amerika'ya, daha sonra New York'a gitti. 1948'de tekrar Paris'e dönen Strauss, Nambikwara yerlilerinin aile ve toplumsal hayatı ile akrabalığın temel yapıları üzerine yazdığı iki tezle Sorbonne Üniversitesi'nden doktora unvanı aldı. Etnoloji ve Antropoloji alanlarına getirdiği yeni bakış açısıyla büyük bir ün kazanan Claude Lévi-Strauss, bu alanda verdiği eserlerle "Modern Antropolojinin Babası" olarak tanındı. 2008'de Fransız Akademisi'nin (Académie Française) yüz yaşını aşan ilk üyesi oldu ve Akademi'nin dekanlığına getirildikten kısa bir süre sonra, 30 Ekim 2009'da öldü. Savaş sonrası Avrupa akademik ve entelektüel hayatının en önemli simalarından biri olan Claude Lévi-Strauss sosyal bilimlerde yapısalcılığın en etkin yorumcusuydu.

Adnan Kahilogulları, 1959 yılında Samandag'da doğdu. Yükseköğrenimini Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda tamamladıktan sonra, Kanada'da, Montréal Üniversitesi'nde Fransızca-İngilizce çeviri konusunda yüksek lisans yapmıştır.

Kahilogulları'nın Çevirdiği Eserler:

- Marc Fumaroli, *Edebiyat Cumhuriyeti* (Dost Kitabevi Yayınları, 2004)
- Jean Bottéro, *Eski Yakındoğu* (Dost Kitabevi Yayınları, 2005)
- A. L. Grange – E. R. Carraud, *Cartoville Harita Rehber Londra* (Dost Kitabevi Yayınları, 2006)
- Philippe Borgeaud, *Dinler Tarihinde Başlangıçlar* (Dost Kitabevi Yayınları, 2008)
- Milad Doueihi, *Yeryüzü Cenneti* (Dost Kitabevi Yayınları, 2011)
- Claude Lévi-Strauss, *Yapısal Antropoloji* (İmge Kitabevi Yayınları, 2012)

Claude Lévi-Strauss

Yapısal Antropoloji

Fransızca aslından çeviren: Adnan Kahiloğulları

Claude Lévi-Strauss
Yapısal Antropoloji
ISBN 978-975-533-730-2

Orijinal Adı
Anthropologie Structurale

© PLON 1958, 1974 ve 1996
© Imge Kitabevi Yayınları, 2012

Tüm hakları saklıdır.
Yayıncı izni olmadan, kısmen de olsa
fotokopi, film vb. elektronik ve mekanik
yöntemlerle çoğaltılamaz.

1. Baskı: Kasım 2012

Baskı ve Cilt
Pelin Ofset Tipo Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
İvedik Organize Matbaacılar Sitesi
558. Sok. No: 28 Yenimahalle-Ankara
Tel: (312) 395 25 80-83 • Faks: 395 25 84
www.pelinofset.com.tr
Sertifika No: 16157

İ m g e K i t a b e v i
Yayıncılık Paz. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Konur Sok. No: 3 Kızılay 06650 Ankara
Tel: (312) 419 46 10-11 • Faks: (312) 425 29 87
İnternet: imge.com.tr • E-Posta: imge@imge.com.tr
Yayınevi Sertifika No: 11546

Çağdaş etnolojinin kısmen silahlarını aldığı ve bu girişimin şu an gücümüzü aştığı yolundaki kötü kanıdan daha çok nankörlük sonucu unutup kendi haline terk ettiğimiz saygın bir atölye olan *L'année sociologique*'in kurucusunun anısına, vefasız bir öğrencinin bu kitabı 1958'de -Émile DURKHEIM'in yüzüncü yıldönümü- ithaf etmesinde hiçbir sakınca yoktur.

Χρύσεου μὲν πρότιστα Υἱέος.

İçindekiler

Önsöz.....	11
------------	----

YAPISAL ANTROPOLOJİ

BÖLÜM	I Giriş: Tarih ve Etnoloji.....	17
-------	---------------------------------	----

DİL VE AKRABALIK İLİŞKİSİ

BÖLÜM	II Dilbilimde ve Antropolojide Yapısal İnceleme	57
BÖLÜM	III Dil ve Toplum	89
BÖLÜM	IV Dilbilim ve Antropoloji	105
BÖLÜM	V Bölüm III ve IV İçin Sonsöz.....	123

TOPLUMSAL ÖRGÜTLENME

BÖLÜM	VI Etnolojide Arkaizm (Eskillik) Kavramı ...	147
BÖLÜM	VII Orta ve Doğu Brezilya'da Toplumsal Yapılar	173
BÖLÜM	VIII İkinci Örgütlenme Diye Bir Şey Var mı?....	191

BÜYÜ VE DİN

BÖLÜM	IX Büyü ve Büyücü.....	235
BÖLÜM	X Simgelerin Etkililiği.....	261
BÖLÜM	XI Efsanelerin Yapısı.....	297
BÖLÜM	XII Yapı ve Diyalektik	333

SANAT

BÖLÜM	XIII Asya ve Amerika Sanatlarında Yandan Bakışımli Tasvir.....	349
BÖLÜM	XIV İçi Balık Dolu Yılan	383

YÖNTEM VE EĞİTİM SORUNLARI

BÖLÜM	XV Etnolojide Yapı Kavramı	391
BÖLÜM	XVI Bölüm XV İçin Sonsöz.....	451
BÖLÜM	XVII Antropolojinin Sosyal Bilimlerdeki Yeri ve Antropoloji Öğretiminin Yol Açtığı Sorunlar	481

Kaynakça.....	531
Dizin	555
Şekiller	283

- Şekil 1 SHANG Bronzu, Çin, MÖ 1766-1122.
W. Perceval YETTS'e göre, *The George Eumorphopoulos Collection Catalogue*
- Şekil 2 Bir kurbağanın tasvir edildiği malzeme kutusu,
kuzeybatı Pasifik kıyıları, XIX. yüzyıl. Dr. Jacques
LACAN Koleksiyonu
- Şekil 3 Haida, bir köpekbalığı tasviri. Karakteristik
simgeleri kolayca görülebilesin diye,
köpekbalığının başı yandan gösterilmiştir; ancak,
gövdesi bütün uzunluğu boyunca yarılmış olup
her iki yarısı başın sağında ve solunda olmak

üzere bir düzlem üzerinde yayılmıştır. *Tenth Annual Report'a* göre, Bureau of American Ethnology, Pl. XXV

Şekil 4-5 Yüzü boyanmış iki Caduveo kadını; bu fotoğraflar, 1935'te yazar tarafından çekilmiştir

Şekil 6 Yüzü boyanmış bir Caduveo kadını. Bu resim, 1892'de Caduveo'ları ziyaret eden İtalyan ressam Boggiani tarafından yapılmıştır. G. BOGGIANI'ye göre, *Viaggi d'un artista nell' America Meridionale*

Şekil 7 Bir Maori şefinin, kendi dövme yüzünü tasvir ettiği bir resim. H. G. ROBLEY'e göre, *Moko or Maori Tatting*

Şekil 8 Bir Caduveo kadınının, boyanmış yüzlü birini tasvir ettiği resim. Yazarın kendi koleksiyonu

Şekil 9 Üçdilimli aynı yüz tasvirinin görüldüğü bir yeşimtaşı "tiki"sı, Yeni Zelanda. LE CORNEUR-ROUDILLON Koleksiyonu

Şekil 10 Ahşaptan yapılan bir Maori yontusu, XVIII. yüzyıl (?). Augustus HAMILTON'a göre, *Maori Art*

Şekil 11 Baş süsü (ahşap), kuzeybatı kıyıları, XIX. yüzyıl. Mide içini, karnı ve göğüs kemiğinin her iki ucunu süsleyen küçük iki insan başı görülmektedir. Yazarın kendi koleksiyonu

Şekil 12 Yerlilere ait üç dövme örneği, ahşap yontu, XIX. yüzyıl sonu. Üst sıra: iki erkek yüzü. Alt sıra: bir kadın yüzü. Augustus HAMILTON'a göre, *Maori Art*

Şekil 13 XVIII. ya da XIX. yüzyıla ait Maori ahşap yontuları. Augustus HAMILTON'a göre, *Maori Art*

Önsöz

Kısa bir süre önce kaleme aldığı incelemesinde kullandığı bir tümceyi bu kitabın başında alıntıladığım için umarım Jean Pouillon bana kızmaz, zira bu cümle bilim camiasında yapmayı düşündüğüm her şeyi -istediğimi elde ettiğim konusunda sık sık tereddütlerim olsa da- çok güzel biçimde ifade ediyor: “Lévi-Strauss, kuşkusuz, toplumsal olayların yapısal niteliğinin altını çizen ne ilk ne de tek kişidir, ancak onu başkalarından ayıran, bu yapısalılığı ciddiye almak ve şaşmadan onu bütün sonuçlarıyla birlikte değerlendirmektir.”¹

Eğer bu kitap başka okuyucuların da bu düşünceyi paylaşmasını sağlarsa kendimi çok mutlu hissedeceğim.

Yaklaşık otuz yıldan bu yana kaleme aldığım yüz kadar yazıdan on yedisi bu kitapta toplanmıştır. Bazıları kaybolmuştur; bazılarının ise, bir tarafta unutulmuş bir halde kalmasında fayda vardır. Varlığını sürdürmesine değer bulduğum metinler arasında bir seçim yaptım ve

¹ Jean POUILLON, Claude Lévi-Strauss’un Yapıtı, *les Temps Modernes*, 12. yıl, no: 126, Temmuz 1956. s. 158.

sırf etnografyayla ilgili çalışmaların yanı sıra kuramsal bir öneme sahip olan, ancak Tristes Tropiques (Hüzünlü Dönenceler) adlı kitabımın özünü oluşturan çalışmaları bir tarafa bıraktım. Burada ilk kez, antropolojideki yapısal yöntemi açıklamak amacıyla iki metin yayımlanmış ve diğer on beş metnin eklenmesiyle birlikte toplam metin sayısı on yediye bulmuştur.

Bu derlemeyi oluştururken, okuyucunun dikkatini çekmek durumunda olduğum bir zorlukla karşılaştım. Birçok makalem doğrudan İngilizceyle yazılmıştı ve dolayısıyla çevrilmesi gerekiyordu. Oysa bu çalışma esnasında, her iki dildeki metinlerin üslup ve kompozisyon açısından farklı olduğu dikkatimi çekti. Umarım, bu farklılık yapının dengesiyle bütünlüğünü tehlikeye sokmaz.

Bu farklılık, kuşkusuz, kısmen de olsa bir takım sosyolojik nedenlerle açıklanabilir: Fransız ya da Anglo-sakson halkına hitap ederken aynı şekilde düşünce yürütmek ve olayları anlatmak olası değildir. Ancak, bazı kişisel nedenler de vardır. İngilizce alışkanlığım ne olursa olsun -ki bu dilde birçok yıl ders verdim-, onu yanlış bir biçimde ve sınırlı bir dağarcıkla kullanıyorum. Çoğu kez farkında olmadan, İngilizceyle yazdığım şeyleri İngilizce olarak düşünüyorum; elimdeki dilbilimsel araçlarla istediğimi değil, ancak elimden geleni yazıyorum. Kendi metinlerimi Fransızcaya aktarmaya çalışırken yabancılık duygusu çekmemin nedeni de budur. Bu hoşnutsuzluğumu okuyucuyla paylaşırken, bunun nedenlerini de açıklamak durumundaydım.

Bazı paragrafları özetleyerek, bazılarını da geliştirerek ve çok serbest bir çeviri yaparak bu zorluğun üstesinden gelmeye çalıştım. Ayrıca, birçok Fransızca me-

tinde ufak tefek değişiklikler yaptım. En son olarak, bazı eleştirilere yanıt vermek, hataları düzeltmek ya da yeni olguları eklemek için kitabın değişik bölümlerine bir takım notlar düştüm.

Paris, 1 Kasım 1957

YAPISAL ANTROPOLOJİ

BÖLÜM I

Giriş: Tarih ve Etnoloji¹

Hauser ile Simiand'ın, tarihle sosyolojiyi birbirinden ayırdığını düşündükleri ilke ve yöntem sorunlarını ortaya koyup açıklamalarından bu yana yarım yüzyıldan fazla bir zaman geçmiştir. Hatırlanacağı üzere, bu farklılıklar esas olarak sosyolojik yöntemin karşılaştırmalı niteliği ile tarihsel yöntemin monografik ve işlevsel niteliğinden kaynaklanmaktadır.² Her ne kadar bu iki yazar söz konusu farklılıklar konusunda uyuşsa da, her yöntemin kendi değeri konusunda fikir ayrılığına düşmektedir.

Peki, o günden bu yana neler oldu? Tarihin, kendisine önerilen o mütevazı ve açık programıyla yetindiğini ve kendi doğrularına göre geliştiğini burada ortaya koymak zorundayız. Tarih açısından ele aldığımızda, ilke ve yöntem sorunları kesin olarak çözülmüş gibi görünmek-

¹ Bu başlık altında yayımlanmıştır; *Revue de Métaphysique et de Morale*, 54. yıl, no: 3-4, 1949, s. 363-391.

² H. HAUSER, *L'Enseignement des sciences sociales*, Paris, 1903. F. SIMIAND, *Méthode historique et science sociale*, *Revue de Synthèse*, 1903.

tedir. Sosyolojiye gelince, durum biraz farklıdır: Sosyoloji hiç gelişmemiş denilemez; özellikle burada üzerinde duracağımız sosyoloji dallarından olan etnografya ve etnoloji, son otuz yıl boyunca çok sayıdaki olağanüstü kuramsal ve betimlemeli araştırma sayesinde epey gelişme göstermiştir. Ancak, birçok anlaşmazlık, çatışma ve karışıklık pahasına oldu bu: Burada, etnolojinin geleneksel tartışmanın tam içine -bu, işin kolayına kaçmak değil de nedir!- taşındığı ve bütünsel olarak etnolojinin sanki başka bir bilim dalı olan tarihle yine bütünsel olarak karşı karşıya getirildiği görülmüştür. Bir başka ilişki sayesinde, tarihsel yöntemle karşı olduğunu söyleyen etnologların tarihçilerin savını olduğu gibi aldığı görülecektir. Kökenlerine hızlı hızlı değinmeden ve konuya daha fazla açıklık getirmek için birkaç tanım yapmadan bu durumu anlamak mümkün değildir.

Bu metni yazarken, bu yüzyılın başlarından itibaren Durkheim ile Simiand'ın ona yüklediği "bütün sosyal bilimlerin *corpusu*" şeklindeki genel anlamı henüz hak edemeyen sosyoloji terimini bir tarafa bırakacağız. Toplumsal yaşamın ilkeleri ve insanların bu konuda şu ana kadar sürdürmeye devam ettiği düşünceler konusunda fikir yürütme anlamında ele alındığında -ki Fransa dahil birçok Avrupa ülkesinde bu anlam henüz geçerlidir- sosyoloji, toplumsal felsefeye indirgenir ve onun incelememizle bir ilgisi yoktur. Anglosakson ülkelerde olduğu gibi, en karmaşık toplumların örgütlenmesi ve işlemesiyle ilgili pozitif araştırmaların bir bütünü olarak görüldüğünde ise sosyoloji, etnografyanın bir uzmanlık alanı olur; ancak, konusunun karmaşık olması nedeniyle, henüz etnografyanınki kadar kesin ve verimli sonuçlar elde ettiği söylenemez. Böylece, dikkatlice incelendi-

ğinde bu sonuçların yöntem açısından konuyla ilgili çok büyük bir değer taşıdığı görülür.

Geriye bizzat etnografya ile etnolojiyi tanımlamak kalıyor. Her ikisini de çok kısa ve geçici bir şekilde kıyaslayarak tanımlayacağız, ancak araştırmanın başlangıcı için bu yeterlidir. Şöyle ki: “Etnografya, insan gruplarını (kesinlikle araştırmanın niteliğiyle ilgisi olmayan bir takım kuramsal ve pratik nedenlerden ötürü, genellikle ait olduğumuz gruptan en fazla farklı olanlar arasından seçilirler) kendi özel durumları içerisinde ele alıp gözlemlemek ve incelemekten ibarettir ve onlardan her birinin yaşamını mümkün olduğunca aslına uygun olarak yeniden kurma amacını güder; oysa etnoloji, etnografyanın sunduğu belgeleri kıyaslamalı olarak kullanır (bunun nedenlerini daha sonra açıklayacağız). Bu tanımlarla, etnografya bütün ülkelerde aynı anlama gelmektedir; etnoloji ise, Anglosakson ülkelerde (buralarda etnoloji teriminin hiçbir geçerliği kalmamıştır) toplumsal ve kültürel antropoloji (toplumsal antropoloji, daha çok bir temsil sistemi olarak görülen kurumları; kültürel antropoloji ise, yöntemlerin yanı sıra muhtemelen toplumsal yaşamın hizmetindeki yöntemler olarak görülen kurumları inceler) denilen şeyin yaklaşık karşılığıdır. Kısaca, karmaşık toplumlar ile “ilkel” toplumlar konusundaki nesnel araştırmanın sonuçları artzamanlı (diyakronik) ya da eşzamanlı (senkronik) açıdan herkesçe kabul görecektir yargılara yol açacak şekilde bir gün bütünleştirilebilirse, sosyoloji -böylece pozitif biçimine ulaşmış olacağı için- daha önce belirlediğimiz ilk anlamını kendiliğinden yitirip “toplumsal araştırmaların doruk noktası” anlamını -çoktandır göz diktiği bir anlam-hak etmeye çalışacaktır kuşkusuz. Ancak, bu aşamaya henüz varabilmiş değiliz.

Bu durumu ortaya koyduktan sonra, etnoloji bilimleriyle tarih arasındaki ilişkiler sorununu -ki bu, aynı zamanda bilimlerin iç dramını yansıtır- şöyle ifade edebiliriz: Ya bilimlerimiz olayların diyakronik boyutuna, yani zamandaki düzenlerine eğildikleri için olayların bir tarihini yapacak durumda değiller ya da bir tarihçinin tarzıyla çalışmaya çabaladıkları için zaman boyutunu gözlerinden kaçırmaktadırlar. Sonuç olarak, son elli yılda kaydettikleri gelişmeler nedeniyle etnolojiyle etnografya sık sık şu ikileme girer: Tarihine ulaşmakta aciz olduğu bir geçmişten yeniden kurma savında olmak ya da geçmişten olmayan bir şimdiki zamanın tarihini yapmak istemek. Birinci durum etnolojinin, ikinci durum ise etnografyanın dramını yansıtır.

I

Bu çelişki, evrimcilik ile yayılmacılık arasındaki klasik karşıtlık ilişkisinde kendini göstermez: Zira bu bakış açısına göre, her iki ekol aynı düşünceleri paylaşmaktadır. Etnolojide, evrimci yorum biyolojik evrimciliğin doğrudan bir sonucudur³. Batı uygarlığı, insan toplumları evriminin en gelişmiş ifadesi; ilkel gruplar ise -ki zaman içindeki ortaya çıkış sıraları mantıksal bir sınıflandırma sayesinde belirlenebilir-, önceki gelişim aşamalarının “kalıntı”ları olarak görülmektedir. Ancak görevimiz o kadar da basit değildir: Eskimolar, birer büyük teknisyen olmalarına karşın, sosyolog olarak zayıftırlar; Avustralya’da ise, bunun tersi geçerlidir. Örnekle-

³ Bu, XIX. yüzyılın sonunda mümkün olmuştur. Ancak unutmamak gerekir ki, tarihsel açıdan toplumbilimsel evrimcilik diğerinden önce gelir.

ri çoğaltabiliriz. Sınırsız sayıda ölçüt olması, sınırsız sayıda ve birbirinden oldukça farklı diziler oluşturmamızı sağlayabilir. Leslie White'in⁴ yeni evrimciliği (*néo-évolutionnisme*) bu zorluğun üstesinden gelebilecek gibi görünmüyor: Her ne kadar önerdiği ölçüt -her toplumda kişi başına düşen ortalama enerji miktarı- Batı uygarlığının bazı görünümünde ve belli dönemlerde kabul edilen bir ideale uysa da, insan toplumlarının büyük bir çoğunluğu için böyle bir belirleme çalışmasına nasıl girişeceğimizi pek bilemiyoruz. Kaldı ki, bu toplumlar için önerilen kategori her türlü anlamdan yoksun gibi görünmektedir.

O halde, kültürleri soyutlama yoluyla ögelere ayırmaya ve paleontoloji uzmanının canlı türlerin evriminde keşfettiği bu akrabalık ve tedrici farklılaşma ilişkilerini göstermeye çalışacağız. Ancak bu ilişkileri, artık bizzat kültürler arasında değil de değişik kültürler içinde yer alan aynı türdeki ögeler arasında kurmamız gerekecek. Tylor şöyle der: "Bir etnolog için yay ve ok bir tür oluşturur. Çocukların kafatasının şeklini bozma geleneği de bir türdür. Aynı şekilde, sayıları onlu kümelere ayırma geleneği de bir türdür. Nasıl ki doğabilimciler hayvan ya da bitki türlerinin coğrafi dağılımını inceliyorsa, bu nesnelerin coğrafi dağılımının bir bölgeden başka bir bölgeye nasıl gerçekleştiğinin de incelenmesi gerekir."⁵ Ancak, bundan böyle bu kıyaslamadan daha tehlikeli bir şey yoktur. Çünkü her ne kadar genetiğin gelişmesi tür kavramının kesin olarak aşılmasını gerek-

⁴ L. A. WHITE, Energy and the Evolution of Culture, *American Anthropologist*, n. s., cilt 45, 1943; History, Evolutionism and Functionalism..., *Southwestern Journal of Antropology*, cilt I, 1945; Evolutionary Stages, Progress and the Evaluation of Cultures, *a.g.y.*, cilt 3, 1947.

⁵ E. B. TYLOR, *Primitive Culture*. Londra, 1871, cilt I, s. 7.

tirse de, geçmişte olsun şimdi olsun bu kavramı doğabilimci için geçerli kılan şu ki, at gerçekten de at doğurur ve birçok kuşak sonra bile *Equus caballus*, *Hippa- rion*'un gerçek torunu olarak kalacaktır. Doğabilimcinin yeniden kurma çalışmalarının tarihsel geçerliği, son çö- zümlemede, biyolojik üreme bağıyla doğrulanır. Buna karşılık, bir balta kesinlikle başka bir balta doğurmaz; iki benzer alet ya da farklı ancak birbirine oldukça ben- zeyen iki alet arasında tam bir kopukluk vardır ve her zaman da olacaktır. Çünkü biri diğerinden doğmamıştır; her biri değişik bir algılama sisteminden doğmuştur; demek oluyor ki, Avrupa çatalı ve sırf tören yemekle- rinde kullanılan Polinezya çatalı nasıl bir tür oluşturu- yorsa, müşterilerin bir kahvenin terasında limonata içerken kullandığı çubuk ve Paraguay çayı içerken kul- landığı “bombilla” da, kimi Amerikan kabilelerinin bü- yü amacıyla kullandığı içki boruları da aynı derecede bi- rer tür oluşturur. Kurumlar alanında da aynı durum söz konusudur: Bir takım ekonomik nedenlerden ötürü yaş- lıları öldürme geleneği ile ahiret zevkinden fazla mah- rum bırakmamak için onları bir an önce öteki dünyaya gönderme geleneği aynı madde altında sınıflandırıla- maz.

O halde Tylor, “Bir olaylar topluluğundan bir yasa çıkarılabiliyorsa, ayrıntılı tarihin rolü büyük ölçüde aşılmış olur. Mıknatısın bir demir parçasını çektiğini gördüğümüzde, bu deneyimden mıknatıs demiri çeker şek- linde genel bir yasa çıkarmayı başarabiliyorsak, söz ko- nusu mıknatısın tarihini derinleştirme zahmetine kat- lanmamıza gerek kalmaz”⁶ derken, gerçekte bizi bir çık-

⁶ E. B. TYLOR, *Researches into the Early History of Mankind and the Development of Civilisation*, Londra, 1865, s. 3.

maz içinde bırakmaktadır. Çünkü bir etnolog, fizikçinin tersine, kendisi için mıknaatla demire karşılık gelen ya da yüzeysel olarak iki mıknaat ya da iki demir parçasını andıran nesneleri saptama konusunda henüz kararsızdır. Her iki durumda da, kuşkularından yalnızca “ayrıntılı bir tarih” sayesinde kurtulabilir. Totemcilik kavramının eleştirisi, uzun süreden beri bu zorlukla ilgili çok güzel bir örnek oluşturmaktadır: İncelemeyi sırf bu kurumun bütün nitelikleriyle ortaya çıktığı vakalarla sınırlandıramayız, çünkü bu vakalar dinin gelişimi konusunda bir yasa çıkarmamıza izin vermeyecek kadar özeldir; yalnızca bazı öğelerden hareketle genelleştirme yaparsak, her grubun dinsel düşüncelerinin “ayrıntılı bir tarihi” olmadan hayvan ya da bitki adlarının varlığının ya da bazı hayvan ya da bitki türleriyle ilgili böylesi uygulama ya da inançların eski bir totem sisteminin kalıntıları olarak ya da tamamıyla farklı bir takım nedenlerden ötürü insan usunun mantıksal ve estetik bir eğilimi olarak açıklanıp açıklanamayacağını bilmek imkânsızdır; bu eğilim, kümeleri -onun evrenini oluşturan ve Durkheim’la Mauss’un klasik bir çalışmayla genel anlamda gösterdiği fiziksel, biyolojik ve toplumsal kümeler- grup biçiminde algılamaya yöneliktir.⁷

Bu bakımdan, evrimci ve yayılcı yorumlar arasında birçok ortak özellik vardır. Kaldı ki Tylor bu yorumları bir arada kaleme almıştı. Bir başka özellik ise, her iki yorumun da tarihçinin yöntemlerinden ayrılmasıdır. Tarihçi; kişiler, olaylar ya da zaman ve mekândaki konumlarıyla tanımlanan bir olaylar grubu arasından her zaman bireysel vakaları alıp inceler. Oysa yayılcı

⁷ E. DURKHEIM ve M. MAUSS, De quelques formes primitives de classification, *L'Année Sociologique*, cilt VI, 1901-1902.

biri, değişik kategorilerden aldığı parçalarla bireyleri tekrar oluşturmaya çalışırken, kıyaslamacı kişinin türlerine zarar verebilir: Sözde bir birey yaratmaktan öteye kesinlikle gidemez, çünkü mekânsal ve zamansal koordinatlar, nesneye gerçek bir bütünlük vereceğine, öğelerin nasıl seçildiği ve kendi aralarında nasıl oluşturulduğu hususundan kaynaklanır. Yayılmacının “çevrim”leri ya da kültürel “kompleks”leri, evrimcinin “evre”lerinde olduğu gibi, tanıkların her zaman destek vermekten kaçınacakları bir soyutlamanın ürünüdür. Onların tarihleri tahminlere ve ideolojiye dayalı kalacaktır. Bu çekince, Kuzey Amerika’nın belirli bölgelerinde bazı kültürel özelliklerin dağılımıyla ilgili Lowie, Spier ve Kroeber’in yaptığı çalışmaların yanı sıra daha basit ve daha sıkı araştırmalara bile uygulanabilir.⁸ Ancak, belli bir dereceye kadar kuşkusuz, çünkü önerilen çözüm geçerli olsa da, bundan her şeyin yolunda gittiği sonucuna hiçbir zaman varamayız: Zira varsayımlarda bulunmak her zaman meşrudur ve en azından bazı vakalarda, kaynak merkezleri ve yayılma yollarıyla ilgili olasılık payı çok yüksektir. Bu gibi araştırmalarda bizleri düş kırıklığına uğratan; daha ziyade, somut, bireysel ya da kolektif bazı deneyimlerle ifade edilen bilinçli ve bilinçsiz süreçler hakkında bizlere hiçbir şey öğretememesidir; bu deneyimler sayesinde, daha önce hiç eğitim almayan kişiler, imgelem güçlerini kullanarak, önceki eğitimlerini değiştirerek ya da dışarıdan bu eğitimi edinmişlerdir. Bize öyle geliyor ki bu araştırma, tersine, etnografya uz-

⁸ R. H. LOWIE, Societies of the Hidatsa and Mandan Indians, *Anthropological Papers of the American Museum of Natural History*, cilt II, 1913. L. SPIER, The Sun-Dance of the Plains Indians, *a.g.y.*, cilt 16, 1921. A. L. KROEBER, Salt, Dogs, Tobacco, *Anthropological Records*, Berkeley, cilt. 6. 1941.

manın olduğu kadar tarihçinin de başlıca amaçlarından biridir.

Bu çelişkilerin açıklanmasında Boas kadar hiç kimsenin katkısı olmamıştır. O nedenle, onun başlıca düşüncelerini hızlı incelersek, kendisinin bile hangi ölçüde kendi düşüncelerinin gözünden kaçtığını ve onların etnografya çalışmasının yapıldığı koşullara bağlı olup olmadığını kolayca anlayabiliriz.

Boas, tarihle ilgili olarak, bir alçakgönüllülük ilanı yapmakla başlar: “İlkel halkların tarihi konusunda etnologların bulduğu tek şey, yeniden kurma çalışmasıdır ve bundan farklı bir şey olamazdı.”⁹ Hayatının büyük bir bölümünü uğrunda harcadığı bir uygarlığın şu ya da bu görünümünün tarihini yazmamakla kendisini suçlayanlara şu etkili yanıtı verir: “Ne yazık ki, bu gelişmeleri aydınlığa kavuşturabilmemizi sağlayacak her hangi bir olgu yoktur elimizde.”¹⁰ Ancak bu kısıtlılığı kabul ettikten sonra, kuşkusuz etnologun çalıştığı son derece elverişsiz koşullarla uygulama alanı sınırlanan ve birkaç sonuç vermesi beklenen bir yöntem belirleyebiliriz. Geleneklerin ve bunları uygulayan kabilenin toplam kültürü içindeki yerlerinin ayrıntılı bir incelemesi sayesinde, bir yandan onların oluşumuna yol açan tarihsel nedenleri, diğer yandan onları mümkün kılan psikolojik süreci açıklayabiliriz.¹¹

⁹ F. BOAS, *History and Science in Anthropology: a Reply*; *American Anthropologist*, n. s., cilt 38, 1936, s. 137-141.

¹⁰ *A.g.y.*

¹¹ F. BOAS, *The Limitations of the Comparative Method of Anthropology* (1896), in: *Race Language and Culture*, New York, 1940, s. 276.

Araştırmanın doğru olabilmesi için, küçük bir bölgeyle, açıkça belirlenen bir kapsamla sınırlı olması ve kıyaslamaların araştırma konusu olarak seçilen alanın dışına çıkarılmaması gerekir. Gerçekten de, benzer gelenek ya da kurumların tekerrürü, uç olguların bir dizi araç sayesinde birbiriyle ilişkilendirilmesini sağlayan aynı türde bir sürekli olgular zincirinin olmaması durumunda, bir ilişki kanıtı olarak görülmemelidir.¹² Kuşkusuz, hiçbir kronolojik kesinlik yoktur; ancak, zaman ve mekân içinde sınırlı kalan bir takım olay ya da olay grubuyla ilgili olarak çok iddialı bazı tahminlerde bulunmak mümkündür. Gizli Kwakiutl topluluğunun evrimi, yarım yüzyıllık bir dönemde açıklanabilmiştir ancak; Kuzey Sibirya kültürleri ile Kuzeybatı Amerika kültürleri arasındaki eski ilişkilerle ilgili bazı varsayımlarda bulunulmuş ve Kuzey Amerika'nın şu ya da bu efsane temasının izlediği yollar mantıksal bir biçimde yeniden oluşturulmuştur.

Bununla birlikte, bu sıkı araştırmalar, tarihi çok ender olarak yakalayabiliyor: Boas'ın bütün yapıtlarında, araştırma sonuçları daha çok olumsuz gibi görünüyor. Kuzeybatı "Pueblo"larında olsun, Alaska ve İngiliz Kolombiyası'ndaki kabilelerde olsun, toplumsal örgütlenmenin söz konusu ülkenin her iki ucunda aşırı ve zıt biçimler, orta bölgelerinde ise ara biçimler aldığı görülür. Böylece, Batı "Pueblo"ları, yarıları (*moitié*)^{*} olmayan anasoylu klanlara, Doğu "Pueblo"ları ise klansız baba-soylu yarılara sahiptir. Pasifik sahillerinin kuzey kesiminin en belirgin özelliği, az nüfuslu klanlarla öncelikleri açıkça doğrulanan bazı yerel gruplardan oluşması

¹² A.g.y., s. 277.

* Fransızca "*moitié*" sözcüğü, bir eksenle iki eşit parçaya ayrılan bir yerli köyünün her parçasını ifade ettiği için, "yarı" olarak çevrilmiştir (ç.n.).

dır. Oysa güney kesiminde, çift taraflı bir organizasyonun yanı sıra belli bir önceliğe sahip olmayan bir takım yerel gruplar mevcuttur.

Bundan nasıl bir sonuç çıkarabiliriz? Evrimin bir türden diğer bir türe doğru oluştuğu mu? Bu varsayımın doğru olabilmesi için, bu türlerden birinin diğerinden daha ilkel olduğunu, o nedenle zorunlu olarak diğer biçime doğru evrim gösterdiğini ve en son olarak bu kurallın bölgenin dışından daha çok merkezinde işlediğini kanıtlayabilecek durumda olmamız gerekir; bu akıl almaz üçlü ispat olmazsa, hayatta kalmaya ilişkin her kurum anlamsızdır ve bu özel durumda olgular, örneğin anasoylu kurumların tarihsel açıdan babasoylu kurumlardan önce geldiğini doğrulamaya yönelik hiçbir yenisinden kurma girişimine olanak tanımaz: “Tek söyleyebileceğimiz şudur ki, tarihsel gelişimde bazı arkaik kesintiler her zaman var olacaktır.” Ancak anasoylu kurumlara özgü kararsızlığın bu kurumları oldukları yerde çoğu kez babasoylu ya da çift yönlü kurumlara dönüştürmesi mümkün ve hatta muhtemel olsa bile, ana hukukunun her zaman ve her yerde ilkel biçimi oluşturduğu sonucuna kesinlikle varmamak gerekir.¹³

Bu eleştirel inceleme kesindir, ancak aşırıya kaçtığı zaman tamamen tarihsel bir bilinemezciğe yol açar. Yine de, Boas’a göre bu inceleme, belli ve sınırlı amaçları olan mütevazı ve bilinçli bir yeniden kurma çabasından daha çok insan gelişiminin sözde evrensel yasalarına ve bir zamanlar onun “% 40’lık olasılıklar”¹⁴ adını verdiği şeye dayalı genellemelere karşıdır. Ona göre,

¹³ F. BOAS, Evolution or Diffusion? *American Anthropologist*, n. s., cilt 26, 1924, s. 340-344.

¹⁴ F. BOAS, History and Science in Anthropology..., a.g.y., aynı sayfa.

böylesi bir çabanın koşulları nedir? Etnolojide “değişikliğe ilişkin kanıtların ancak bazı dolaylı yöntemlerle”, yani kıyaslamalı filolojide olduğu gibi statik olayların ve onların dağılımlarının incelenmesiyle elde edilebileceğini kabul ediyor¹⁵. Ancak, unutmamak gerekir ki coğrafya eğitmeni ve Ratzel’in öğrencisi olan Boas, ilk yaptığı saha çalışması esnasında, her insan grubunun özgünlüğü, özelliği ve doğallığının -kendisine göre çok hızlı olarak- açığa çıkarılmasında kendi etnolojik yeteneğinin büyük bir rolü olduğunu fark etmiştir. Bu toplumsal deneyimleri, bireyin grup üzerindeki ve grubun birey üzerindeki bu sürekli etkileşimleri belli bir sıraya göre ve ayrıntılı olarak kesinlikle anlatamayız: Bunların gözlemlenmesi gerekmektedir ya da Boas’ın bir keresinde dediği gibi, “Tarihi anlamak için, olayların nasıl olduğunu bilmek yeterli değil, bulundukları duruma nasıl geldiklerini de bilmek gerekir.”¹⁶

Demek ki, Boas’ın düşüncesinin gelişimini belirleyebilecek ve onun çelişkili niteliğini açığa çıkarabilecek durumdayız. Üniversitede coğrafya eğitiminin yanı sıra fizik eğitimi de alan Boas, etnoloji araştırmalarını bilimsel ve evrensel bir düzeye çıkarmıştır: “Sorunun, insanın -değişik bazı toplumlarda biçimlendiği şekliyle- nesnel dünyası ile öznel dünyası arasındaki ilişkileri belirlemek olduğunu ikide bir yineliyordu.”¹⁷ Ancak, doğa bilimlerini icra ederken öğrendiği katı yöntemleri bu öznel dünyaya uygulamayı düşünürken, onu her bir durumda

¹⁵ F. BOAS, The Methods of Ethnology, *American Anthropologist*, n. s., cilt 22, 1920, s. 311-322.

¹⁶ A.g.y.

¹⁷ R. BENEDICT, Bir Etnolog Olarak Franz Boas, in: Franz Boas: 1858-1942; *Memoirs of the American Anthropological Association*, no: 61, 1943, s. 27.

oluşturan tarihsel süreçlerin sınırsız çeşitliliğini de kabul ediyordu. Toplumsal olguların kavranması, zaman ve mekân içinde toplumsal grupları bireysel ve somut olarak anlamaya yönelik bir tümevarım sayesinde mümkündür ancak. Toplumsal grupları anlamak istiyorsak, her grubun tarihini bilmemiz gerekir. Ancak, etnografyayla ilgili araştırmaların konusu nedeniyle, vakaların büyük bir çoğunluğunda bu tarihi yakalamak imkânsızdır. Böylece Boas, hakkında tarihçi için moral bozucu belgelerden başka bir şey bulunmayan toplumların tarihini yazma yönündeki fizikçinin isteğini dile getirir. Başarılı olduğunda, yeniden kurma çalışmaları sayesinde tarihi gerçekten de yakalayabilir -ancak, tek başına yakalanabilen kaçan bir anın tarihi, bir *mikro tarih*tir bu; evrimcilikle yayılmacılık *makro tarihinin* yanına varmadığı geçmişe bağlanmayı başaramayan bir tarih.¹⁸

Disiplin, çaba ve zekâ aracılığıyla bazı çelişkili istekleri aşmak için sarf edilen bu umutsuz gayret sayesinde, Boas'ın yapıtları kuşkusuz sonraki bütün gelişmeleri etkilemeyi sürdürüyor ve sürdürecektir. Her ne olursa olsun, son yıllardaki gelişmeler, onun getirdiği ikilemden sıyrılma çabasından başka bir şey olarak algılanamaz ve tereddüt etmeden onda kaçınılmaz bir nitelik görmek oldukça zordur. Böylece, Kroeber, Boas'ın tarihi yeniden kurma çalışmalarına dayattığı katı geçerlik ölçütlerini

¹⁸ Burada, Boas'ın ne etnolojiyle ilgisi olmayan arkeolojik çalışmalarını ne de etnografik belgelere dayalı birer tarihsel araştırma olan bazı mitolojik temaların dağılımıyla ilgili araştırmalarını kastediyoruz. Aynı şekilde, ilkel Amerikan toplulukları konusunda varsayımlarda bulunduğu tam anlamıyla tarihsel nitelikli araştırmasında Doktor Paul Rivet, bir takım arkeolojik, dilbilimsel ve etnografik belgeler kullanmıştır. O nedenle, bu tür girişimlerin tarihsel açıdan incelenmesi gerekir. Rivers'in bazı çalışmaları için de aynı şey söylenebilir.

biraz gevşetme yoluna gitmiş ve kısaca, belge kullanımına etnologdan daha fazla elverişli olmasına karşın, tarihçinin bu kadar titiz olmadığı gerekçesiyle kendi yöntemini haklı çıkarmaya çalışmıştır.¹⁹ Malinowski ve ekolü, neredeyse tüm çağdaş Amerikan ekolüyle birlikte zıt bir yöne doğru yönelir: Boas kendi yapıtlarında “olayların bu aşamaya nasıl geldiğini” anlamaya çalışmanın ne kadar düş kırıcı olduğunu gösterdiğine göre, kültürlerle ilişkin araştırmadan hareketle, kültürleri oluşturan öğeler arasındaki ilişkilerin eşzamanlı bir çözümlemesini yaparken “tarihi anlamak”tan vazgeçmemiz gerekir. Boas’ın en ince ayrıntılarıyla belirttiği gibi, bütün sorun, günümüzdeki biçimiyle tarihsel gelişim konusunu anlamadan benzersiz bir kültürün en etkili çözümlemesinin çok anlamlı olup olamayacağını bilmekten ibarettir; bu çözümleme, o kültürü oluşturan kurumların ve bunların işlevsel ilişkilerinin tasvirinin yanı sıra her bireyin kendi kültürü ve her kültürün kendi bireyi üzerinde etki yaptığı dinamik süreçlerin araştırılmasını gerektirir.²⁰ Belirli bir sorunu ele alıp tartışırsak bu önemli hususu daha iyi kavrarız.

II

Amerika, Asya ve Okyanusya’da sık sık görülen ve özellikle toplumsal grubun -kabile, klan ya da köy- iki yarıya bölünmüş olduğu bir toplumsal yapı türü ikici örgütlenme adıyla belirtilir; bu yapının üyeleri, birbiriyle en

¹⁹ A. L. KROEBER, History and Science in Anthropology, *American Anthropologist*, n. s. cilt 37, 1935, s. 539-569.

²⁰ F. BOAS, History and Science..., *a.g.y.*

sıkı işbirliğinden gizli bir düşmanlığa kadar varabilen ve genellikle her iki davranış biçimini de içeren bir takım ilişkiler içine girer. Kimi zaman, bu yarıların amacının evlilikleri düzenlemek olduğu sanılmaktadır: Bu durumda, “egzogamik” (dışevliliksel) diye adlandırılırlar. Kimi zaman da, rolleri, bir takım dinsel, politik, ekonomik, törensel ya da yalnızca sportif etkinliklerle sınırlıdır. Bazı durumlarda yarıya intisap ana soyundan, bazı durumlarda ise baba soyundan geçer. Yarılarla bölünme, klan örgütlenmesine uygun olabilir de olmayabilir de. Bölünme, basit ya da karmaşık da olabilir; bu durumda, birbiriyle uyum içinde olan ve değişik işlevler üstlenen birçok yarı çifti devreye girer. Kısacası, halkların sayısı kadar değişik ikici örgütlenme biçimleri görülür. Peki, bu bölünme nerede başlar ve nerede biter?

Evrimci ve yayılmacı yorumları hemen bir tarafa bırakalım. İkici örgütlenmeyi toplumsal gelişimin zorunlu bir aşaması olarak gören birinci yorumun; ilkin, gözlenen biçimleri özel birer uygulama ya da kalıttan ibaret olan basit bir biçimi ortaya koyması, sonra da geçmişte yarılarla ayrıldığına dair hiçbir belirti taşımayan halklarda bu biçimin var olduğunu ileri sürmesi gerekir. Diğer taraftan, yayılmacılık, gözlenen türler arasından birini -genellikle en zengin ve en karmaşık olanını- kurumun ilkel biçiminin temsilcisi olarak seçecek ve kökenini, dünyada en iyi şekilde açıklandığı bölgeye bağlayacaktır. Bütün diğer biçimler ise, ortak bir merkezden yapılan göç ve alıntılar sonucunda oluşmuştur. Her iki durumda da, deneyim sonucunda elde edilen tipler arasından keyfi olarak bir tip seçilir ve bu tipten bütün diğer modellere örnek oluşturmak üzere nazari (spekülatif) yöntemle dayalı bir model oluşturulur.

O halde, Boas'a özgü bir adcılığı (nominalizm) en uç noktasına dek götürüp bireyler oranında gözlenen vakaların her birini incelemeye çalışacak mıyız? Bir yandan, ikici örgütlenmeye atfedilen işlevlerin uyuşmadığını; diğer yandan, her toplumsal grubun *tarihinin* yarılara oldukça farklı nedenlerden dolayı ayrıldığını gösterdiğini ortaya koymak zorundayız.²¹ Böylece, ikici örgütlenme duruma göre şu nedenlerden kaynaklanabilir: Bir topluluğun bir göçmen grubu tarafından istila edilmesi; bir takım değişik (ekonomik, coğrafi, törensel) nedenlerden ötürü, coğrafi olarak birbirine komşu iki grubun birleşmesi; belli bir grup içerisindeki evlilik ilişkilerini düzenleyen görgül kuralların kurumsallaşması; yılın iki bölümünde, iki etkinlik türünde ya da iki topluluk kesiminde toplumsal dengenin korunması için zorunlu görülen karşıt davranışların grup içinde düzenlenmesi, vb. Öyleyse, örgütlenme kavramının yanlış bir kategori oluşturduğunu belirtmek ve bu düşünce biçimini toplumsal yaşamın diğer tüm görünümüne yayarak *kurumların* sırf *toplumların* yararına olduğu olgusunu inkâr etmek durumunda kalacağız. Etnoloji ve etnografya (kaldı ki birincisi ikincisine götürür), yazılı ya da resimli belge olmaması nedeniyle, gerçek adını taşımaktan vazgeçecek kadar kendinden utanan bir tarihten başka bir şey olamazlar artık.

Malinowski ve ardıları tam olarak bu vazgeçmeye karşı çıkmışlardır. Ancak, etnologların tarihinin ilgilenmeye degecek kadar iyi olmadığı gerekçesiyle her türlü tarihi reddedip bu işten vazgeçip geçmediklerini kendi kendimize sorabiliriz. Zira burada iki durum söz konu-

²¹ R. H. LOWIE, American Culture History, *American Anthropologist*, n. s., cilt 42, 1940.

sudur: 1) İşlevselciler (fonksiyonalist), her etnolojik araştırmanın, somut toplumların, bunların kurumlarının ve bu kurumların kendi aralarında ve gelenek, inanç ve yöntemlerle olan ilişkilerinin titiz incelenmesinden kaynaklanması gerektiğini beyan ediyorlardır ve 1895'ten itibaren, Boas ile yine aynı dönemde Fransız ekolünün Durkheim ve Mauss'la bu konuda yapılmasını tavsiye ettiği şeyi -iyi etnografya- yapıyorlardır (yapıtının başında, özellikle *Argonauts of Western Pacific*'te Malinowski'nin layığıyla yaptığı budur), ancak Boas'ın kuramsal tavrının nerede aşıldığı da tam olarak bilinememektedir; 2) ya da, işlevselciler kurtuluşu çilelerinde bulacaklarını umuyorlardır ve inanılmaz bir mucizeyle, her iyi etnografin yaptığı ve yapması gerektiği şeyi yaparak ve söz konusu topluma ilişkin her türlü görelî tarihsel bilginin yanı sıra bazı yakın ya da uzak toplumlardan alınan her türlü kıyaslamalı verilere gözlerini kesinlikle kapamaları koşuluyla -tek ek koşul-, Boas'ın olabilirliğini hiçbir zaman inkâr etmediği bu genel gerçeklere kendi içlerine kapanarak birden bire ulaşabileceklerini ileri sürüyorlardır. Oysa Malinowski'nin de tavrı budur; geç kalmış bir sakınının²² bu kadar iddialı beyanları unutturması mümkün değildir. Genç kuşaktan birçok etnolog da aynı tavrı takınmıştır; inceleme yerine gitmeden önce bunların kaynaklara ve yerel kaynakçaya başvurmaktan sakındıklarını görüyoruz. Çünkü böyle bir girişimin, toplumsal kurumların yapısı ve işlevi konusunda evrensel gerçeklere ulaşmalarını sağlayacak olağanüstü

²² B. MALINOWSKI, Culture as a Determinant of Behavior, *Factors Determining Human Behavior* içinde, Harvard Tercentenary Publications, Cambridge, 1937, s. 155. Bir sonraki sayfada, her şeye karşın içinde "bir parça pratik ve akılcı ilke" bulunan "bu tuhaf ve iğrenç adetler"den de söz etmektedir. Bu, XVIII. yüzyıla, ancak kötü bir yüzyıla dönüştür.

sezgiyi yok edeceğini düşünmektedirler; her etnolog, zamana bağlı kalmadan kendi küçük kabilesiyle söyleşi yaparak ve oldukça farklılaşmış bir kural ve gelenek -yine de, yakın ya da uzak bazı halklarda bunlar çok farklılık gösterir (kaldı ki Malinowski, “insanın ilkel tuhaflıkları”na duyulan merakı “herodotçuluk” olarak nitelememiş miydi?)²³- bağlamını yok sayarak söz konusu gerçeklere ulaşmaktadır.

Yalnızca bir toplumu incelemekle yetinirsek, değerli bir yapıt ortaya çıkabilir; deneyimler gösteriyor ki en iyi monografileri, genellikle tek bir bölgeye gidip incelemelerde bulunan araştırmacılar yapmaktadır. Ancak, diğerleri için böyle bir sonuca varmaktan kaçınıyoruz. Ayrıca, bir toplumun yaşamının şimdiki anıyla yetinirsek, her şeyden önce yanılgıya düşeriz: Çünkü her şey tarihtir; dün söylenenler de, bir dakika önce söylenenler de tarihtir. Ancak şimdiki zaman için durum farklıdır: Onu tanımamaya mahkûmuz, çünkü onun öğelerini ölçüp biçme ve onları karşılıklı ilişkilerinde değerlendirme olanağını yalnızca tarihsel gelişim sunar. Ve çok az tarih olmasını (çünkü ne yazık ki etnoloğun payına bu düşer) hiç tarih olmamasına kesinlikle yeğleriz. Kaynatılmış ve baharat katılmış şaraplara Ortaçağdan başlayarak verilen büyük geleneksel değeri bilmezsek, Fransızların toplumsal yaşamında aperitifin oynadığı rolü doğru bir şekilde nasıl kavrayabiliriz? Daha önceki biçimlere ilişkin bir takım kalıntıları bilmeden, çağdaş giyimi nasıl inceleyebiliriz? Başka şekilde düşünmek, her şeye karşın zorunlu olan bir ayrımı yapma olanağından kaçınmak demektir: toplumsal bir organizmanın günlük bir gereksi-

²³ F. BOAS, Some Problems of Methodology in the Social Sciences, *The New Social Science* içinde, Chicago, 1930, s. 84-98.

nimine yanıt veren birincil işlev ile yalnızca grubun bir alışkanlıktan vazgeçmeye direnmesi nedeniyle varlığını sürdüren ikincil işlev arasındaki ayrım. Zira bir toplumun işlediğini söylemek, herkesçe bilinen bir gerçektir; ancak, bir toplumda her şeyin işlediğini söylemek saçmalaktır.

Oysa Boas, yeri geldiğinde, işlevselci yorumu bekleyen bu “herkesçe bilinen gerçek” tehlikesine karşı uyarıyordu: “Kültürel entegrasyona ilişkin incelemeden çıkarılan genelleştirmelerin bir takım beylik sözlere indirgenme tehlikesi her zaman mevcuttur.”²⁴ Bu nitelikler evrensel olduğu için, biyologla psikoloğun yetki alanına girer; etnografin görevi, bunların değişik toplumlarda ortaya çıkış tarzlarındaki farklılıkları tasvir edip incelemek, etnoloğunki ise onları açıklamaktır. Peki, “toprağın tarıma uygun olduğu ve toplumsal gelişim düzeyinin yüksek olduğu her yerde bahçıvanlığın var olduğu” bize söylendiğinde, “bahçıvanlık”tan ne anlıyoruz?²⁵ Ya da, “okyanus kültürlerinin maddi ve teknik olanaksızlıklarına karşın, yapısı gereği dengeli, dayanıklı ve kul lanışlı” diye tanımlandığında denge kayıkcığından -ve onun çoklu biçimleriyle bunların özgün dağılımından ne anlıyoruz?²⁶ Ya da, “insanın organik ihtiyaçları (yazar onları şöyle sıralar: beslenme, korunma, üreme) toplumsal yaşamın gelişmesine yol açan temel gerekleri

²⁴ B. MALINOWSKI, *Culture* başlıklı makale, *The Encyclopædia of the Social Sciences* içinde, New York, 1935, cilt IV, s. 625.

²⁵ *A.g.y.*, s. 627.

²⁶ Kaldı ki öyle görünüyor ki Malinowski, genelden özele geçerken hiçbir ayrım gözetmez: “Masai’lerde rastladığımız şekliyle kültür, organizmanın temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik bir araçtır”. Eskimolara gelince: “Cinsel sorunlara karşı Masai’lerle aynı tavır içindeler. Her ikisinin toplumsal örgütlenme biçimleri de aşağı yukarı aynıdır.” *Culture as a Determinant of Behavior, loc. Cit.*, s. 136 ve 140.

sağlar” önermesiyle karşı karşıya kaldığımızda, genel anlamda toplumun durumu ile gelenek ve göreneklerin sınırsız çeşitliliğinden ne anlıyoruz?²⁷ Bu ihtiyaçlar, yine de, insanlarla hayvanlar için ortak ihtiyaçlardır. Ayrıca, etnografin başlıca görevlerinden birinin, değişik insan toplumlarında evliliğin karmaşık kurallarını ve bununla ilgili gelenekleri tasvir edip incelemek olduğu sanısına da kapılabilirdik. Malinowski, buna itiraz eder: “Dürüst olmak gerekirse, evliliğin simgesel, temsili ya da törensel içeriğinin etnolog için ikincil bir önem taşıdığını belirtmek istiyorum... Evlilik belgesinin gerçek özü, çok sade ya da çok karmaşık bir törenle iki bireyin evlilik durumuna girmesi olgusuna ortak bir kamu ifadesi vermesidir.”²⁸ Bu durumda daha uzak kabilelere gitmeye ne gerek var? Öğrettiği sadece bundan ibaret olsaydı, *Sexual Life of Savages in North-Western Melanesia*’nın (Kuzeybatı Melanezya’da Yabanılların Cinsel Yaşamı) 603 sayfa olmasına ne gerek vardı? Aynı şekilde, bu âdetlerin yalnızca bir işlevi -evliliğin sürekliliğini sağlama işlevi- var diye, kimi kabilelerin evlilikten cinsel özgürlüğü, kimilerinin ise iffeti tatbik etmelerini hafife almak mı gerekir?²⁹ Etnoloğu ilgilendiren, işlevin evrenselliği değildir; bu işlev, kesin olmaktan uzaktır ve oldukça değişken olmalarına karşın bütün bu âdetleri ve onların tarihsel gelişimini titizlikle incelemekten bu işle-

²⁷ Kaldı ki Malinowski’nin, genelden öze geçerken hiçbir ayrım gözetmediği görülür: “Masai’lerde rastladığımız şekliyle kültür, organizmanın temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik bir araçtır”. Eskimolara gelince: “Cinsel sorunlara karşı Masai’lerle aym tavrı içindeler. Her ikisinin toplumsal örgütlenme biçimleri de aşağı yukarı aynıdır.” *Culture as a Determinant of Behavior*, loc. Cit., s. 136 ve 140.

²⁸ B. MALINOWSKI, H. IAN HOGGIN’e Önsöz, *Law and Order in Polynesia*, Londra, 1934, s. 48-49.

²⁹ B. MALINOWSKI, *Culture* başlıklı metin, loc. cit., s. 630.

vi doğrulamak mümkün değildir. Oysa şurası bir gerçek ki, ilk amacı -tek olmasa da- farklılıkları inceleyip yorumlamak olan bir bilim kolu, bundan böyle yalnızca benzerlikleri göz önünde bulundurarak bütün sorunlardan yakasını sıyrabilir. Ancak, bu arada, can attığı genel şeyleri, yetindiği bayağı şeylerden ayırma olanağını tümüyle kaybeder.

Kıyaslamalı sosyoloji alanındaki bu konu dışı sıkıcı çalışmalar, Malinowski'nin yapıtında istisna teşkil etmektedir. Ancak, herhangi bir toplumun görgül gözleminin evrensel sonuçlara ulaşmayı sağladığı düşüncesi, sürekli olarak, özellikle canlılığı ve zenginliği iyi bilinen simgelerin önemini azaltan bir bozulmuşluk unsuru olarak ortaya çıkmaktadır burada.

Trobriand adalarında yaşayan yerlilerin, her cinsiyetin topluluk içindeki karşılıklı değeri ve yeri konusunda taşıdığı düşünceler oldukça karmaşıktır: Klanlarında kadınların erkeklerden sayıca üstün olmasından gurur, erkeklerin azlığından ise üzüntü duymaktadırlar; aynı zamanda, erkeklerin üstünlüğünü kazanılmış bir hak olarak görmektedirler: Onlara göre erkekler, kadınlarda olmayan aristokratik bir erdeme sahiptir. Bu kadar ayrıntılı gözlemlerin, dayandıkları ve çeliştikleri kaba savdan zarar görmesine ne gerek var? "Ailenin ayakta ve hatta hayatta kalabilmesi için, erkeğe de kadına da ihtiyaç vardır; dolayısıyla, yerliler, her iki cinsiyetin aynı değer ve öneme sahip olduğunu düşünmektedir".³⁰ Bu

³⁰ B. MALINOWSKI, *The Sexual Life of Savages in North-Western Melanesia*. Londra - New York, 1929. cilt I, s. 29.

ifadenin ilk bölümü, herkesçe bilinen bir gerçektir; ikinci bölümü ise, aktarılan olgulara pek uygun düşmemektedir. Hemen hemen hiçbir konu büyü kadar Malinowski'nin ilgisini çekmemiştir. Bütün yapıtlarında, sürekli olarak şu savı tekrarlar: "Trobriand adalarında olduğu gibi dünyanın her yerinde"³¹, insanı aşan herhangi bir önemli etkinlik ya da girişim söz konusu olduğunda devreye büyü girer".³² Genel savı bir taraf bırakıp özel vakalarda uygulamaya çalışalım.

Söylendiğine göre büyüü, Trobriand erkekleri bahçıvanlık, balıkçılık, avcılık, kayıkçılık, yontuculuk, gözbağcılık ve meteoroloji gibi alanlarda; Trobriand kadınları ise, düşük durumunda, diş bakımı ve hasır etek yapımında kullanmaktadır³³. "İnsanı aşan" işlerin yalnızca küçük bir bölümünü oluşturmalarına karşın bu işler, bu bakımdan, kendi aralarında herhangi bir benzerlik göstermezler. Neden matara ya da çanak çömlek için değil de hasır etek için büyü yapıyorlar? Kaldı ki matara ve çanak çömlek yapımının ne kadar tehlikeli olduğunu biliyoruz. Melanezya'da dinsel düşünce tarihini ya da bazı kabilelerden alınan bazı olguları -durum değişikliğinin bir simgesi³⁴ olarak bitkisel life sık sık atfedilen rolü gösteren- çok iyi bilmenin bu tercihi açıklamaya yeterli olmadığı sonucuna mı varmak gerekir? Bu sezgisel yöntemin çelişkilerini göstermek için iki metin daha ele alalım: Melanezyalıların cinsel yaşamıyla ilgili kitap sayesinde, başlıca evlilik nedenlerinden birinin, her yerde

³¹ B. MALINOWSKI, *The Sexual Life...*, a.g.y., s. 40.

³² A.g.y., s. 43-45.

³³ F. BOAS, *The Social Organization and the Secret Societies of the Kwakiutl Indians*, Washington, 1985. M. GRIAULE, *Masques Dogons*, Paris, 1938; Mythe de l'organisation du monde chez les Dogons, *Psyché*, cilt 2, 1947.

³⁴ B. MALINOWSKI, a.g.y., cilt I, s. 81.

olduğu gibi “ilk gençlik dönemini aşan her erkeğin bir ev ve bir aile edinmeye olan doğal eğilimi ve çocuk sahibi olma arzusu -ki bu, doğal bir arzudur- olduğunu biliyoruz.”³⁵ Ancak, konuyla ilgili araştırmaya kuramsal bir yorum getiren *Sex and Repression*’da (Seks ve Baskı) şu tümceler görülür: “Erkek, hamile kadını büyük bir şefkat ve ilgiyle koruma ihtiyacını duymaktadır henüz. Ancak, yaratılıştan gelen bu mekanizmaların kaybolması, birçok toplumda erkeğin toplum tarafından zorlanmadığı sürece çocuklarının sorumluluğunu üstlenmek istememesinden kaynaklanmaktadır.”³⁶ Ne kadar da ilginç bir doğal eğilim!

Ne yazık ki Malinowski’nin ekolünü sürdürenler, onun bütün sistemini bozan bu ilginç dogmatizm ve görgücülük karışımından muaf değiller. Söz gelimi, Madam Margaret Mead’in Yeni Gine’de birbirine komşu üç toplumu, cinsiyetler arasındaki ilişkilerin aldığı değişik ve tamamlayıcı biçimlere (uysal erkek, uysal kadın; hırçın erkek, hırçın kadın; hırçın kadın, uysal erkek) göre ayırması bizde hayranlık uyandırmıştır.³⁷ Ancak, basitleştirme ve önselcilik (apriorisme) kuşkusu, özellikle Arapech kadınlarında korsancılığın varlığıyla ilgili başka gözlemler yapıldığında belirir.³⁸ Ve aynı yazarın Kuzey Amerika kabilelerini rekabetçi, yardımsever ve bireyselci olarak sınıflandırması,³⁹ hayvanları yalnız başına, sü-

³⁵ B. MALINOWSKI, *Sex and Repression in Savage Society*, Londra - New York, 1927, s. 204.

³⁶ M. MEAD, *Sex and Temperament in Three Primitive Societies*, New York, 1935, s. 279.

³⁷ R. F. FORTUNE, *Arapesh Warfare*, *American Anthropologist*, n. s., cilt 41, 1939.

³⁸ M. MEAD, yay., *Competition and Cooperation among Primitive Peoples*, Londra - New York, 1937, s. 461.

³⁹ F. BOAS, *History and Science.... a.g.y.*

rü ya da topluluk halindeki yaşayışlarına göre sınıflandırmak suretiyle tanımlayan bir hayvanbilimcinin gerçek sınıflandırmasından oldukça uzaktır.

Gerçekten de, incelenen toplulukları sonuçta “kendi toplumumuzun, kategorilerimizin ve sorunlarımızın bir yansımasından”⁴⁰ başka bir şey olarak görmeyen bu alelacele sınıflandırmaların, Boas’ın düşündüğü gibi, tarihsel yöntemin abartılmasından kaynaklanıp kaynaklanmadığını kendi kendimize sorabiliriz. Çünkü sonuçta, işlevselci yöntemi tarihçiler ortaya koymuştur. Roma toplumunun belli bir durumuna özgü tüm özellikleri sıralayan Hauser, 1903’te şöyle der: “Bütün bunlar, birbirinden ayrılamaz bir *complexus* oluşturur; bütün bu olguların her biri, bir diğeri tarafından açıklanır -hem de Romalı bir ailenin evriminin bir Yahudi, Çinli ya da Aztek ailesinin evrimiyle açıklanmasından çok daha iyi bir şekilde.”⁴¹ Bu ifade Malinowski’ninkini andırıyor, şu farkla ki Hauser kurumlara olayları da ekler. Onun savı, kuşkusuz, çifte bir çekinceye yol açmaktadır: Çünkü *evrim* için doğru olan, *yapı* için o kadar doğru olmayabilir ve etnoloğa göre, kıyaslamalı araştırmalar bir dereceye kadar yazılı belgelerin eksikliği giderebilir. Ancak, ilişki yine de devam etmektedir: Evrimci ve yayılmacı yorumların eleştirisi bizlere öğretti ki, etnolog tarih yaptığını sandığı zaman aslında tarihin tersini yapmaktadır ve ancak tarih yapmadığını sandığında iyi bir tarihçi gibi davranabilir. Aynı belge eksikliği sorunu nedeniyle, iyi bir tarihçinin de çalışmaları kısıtlıdır.

⁴⁰ H. HAUSER, *a.g.y.*, s. 414. H. BERR, L. FEBRE ve H. PIRENNE’in yöntem-bilimsel yapıtlarında da benzer açıklamalara rastlanır.

⁴¹ E. B. TYLOR, *Primitive Culture*, *a.g.y.*, cilt 1, s. 1

III

Gerçekte, etnografyanın (bu metnin başında tanımlandığı anlamıyla) yöntemiyle tarihin yöntemi arasında ne gibi farklar vardır? Her iki bilim kolu da, yaşadığımız toplumu değil de *başka* toplumları inceler. Bu başkasılığın zaman ya da mekândaki bir uzaklığa (bu uzaklık fazla olmasa bile), hatta ve hatta kültürel farklılıklara bağlı olması, konumlardaki benzerliğe göre ikinci derece bir önem taşır. Her iki bilim kolunun amacı nedir? İncelemeye alınan toplumda daha önce ya da şu an olup bitenleri yeniden canlandırmak mıdır? Bunu kabul etmek, her iki durumda grubun her üyesi için farklı olan ve araştırmacının simgelerine benzemeyen bir takım simge sistemleriyle karşı karşıya olduğumuzu unutmak demektir. Ne kadar iyi olursa olsun etnolojik bir araştırma okuyucuyu hiçbir zaman bir yerliye dönüştürmeyecektir. Bir aristokratın yaşadığı 1789 devrimi ile bir cumhuriyetçinin yaşadığı 1789 devrimi bir değildir. Dahası, bu devrimlerin hiç biri, bir Michelet ya da bir Taine'in anladığı anlamdaki 1789 devrimiyle de kesinlikle uyuşmaz. Tarihçiyle etnografın yapmayı başardığı ve onlardan yapmalarını isteyebileceğimiz tek şey, özel bir deneyimi, genel ya da daha genel olan ve böylece başka bir ülkenin ya da başka bir zamanın insanlarına da uygulanabilen bir deneyimin boyutlarına çıkarmaktır. Bu insanlar, bu deneyime aynı koşullarla ulaşırlar: çalışma, titizlik, sempati, nesnellik.

Peki, nasıl bir yol izlerler. İşte asıl zorluk burada başlar. Çünkü sık sık -Sorbonne'da bile- tarihle etnografya karşı karşıya getirilir. Gerekçesi şudur: Tarih, birçok gözlemciye ait belgelerin incelenmesi ve eleştirilme-

sine dayanır. Dolayısıyla, bu belgeleri birbiriyle karşılaştırıp doğrulamak mümkündür; oysa etnografya, doğası gereği, yalnızca bir belgenin gözlemlenmesiyle yetinebilir.

Bu eleştiriye şöyle yanıt verilebilir: Etnografyanın bu engeli aşmasını sağlamanın en iyi yolu, etnografları çoğaltmaktır. Kuşkusuz, yetenekleri bir takım zararlı itirazlarla yıldırarak amacımıza ulaşamayız. Kaldı ki kanıtlar, bizzat etnografyanın gelişmesiyle geçerliğini yitirmişti: Günümüzde birçok araştırmacı tarafından incelenmeyen ve elli-altmış yıl, hatta ve hatta birkaç yüzyıl boyunca değişik bakış açılarıyla gözlemlenmeyen hemen hemen hiçbir halk kalmamıştır. Hem tarihçi, belgeleri incelerken, amatör etnografların kanıtlarına sarılmaktan başka ne yapabilir ki? Çağdaş bir araştırmacı Polinezyalılar ya da Pigmelerden ne kadar uzaksa, amatör etnograflar da tasvir ettikleri kültürden o kadar uzaktır. Şayet Herodotos, Diodoros, Plutharkos, Saxo Grammaticus ve Nestor sorunlardan haberdar olmuş, araştırmanın zorluklarına alışmış ve kendilerini nesnel gözleme vermiş olsalardı, eski Avrupa'nın tarihçisi daha mı az ileride olacaktı? Kendi biliminin geleceğini düşünen bir tarihçinin etnograflardan kuşkulananmak yerine, tersine, onlara kulak vermesi gerekir.

Ancak etnografya ve tarih arasında -onları karşı karşıya getirmek için- kurulduğu iddia edilen yöntembilimsel benzerlik aldatıcıdır. Etnograf, olguları toplayan ve onları gerekliliklere -ki bunlar, tarihçinkilerle aynıdır- uygun olarak sunan (iyi bir etnografısa tabii) kimsedir. Yeterli bir zaman dilimine yayılan bazı gözlemler elverdiği ölçüde, bu çalışmaları kullanma görevi tarihçiye düşer; yeterli sayıdaki değişik bölgelerle ilgili yapılan

aynı tür gözlemler elverdiği ölçüde ise, bu görev etnoloğa düşer. Her durumda, etnograf, tarihçinin de işine yarayabilen bir takım belgeler hazırlar. Ve eğer etnograf, kendisinden önceki belgelerin özünü araştırmasına dahil etmek isterse, deneyim yaşadığı bir toplumun tarihini yazma ayrıcalığına sahip olduğu için tarihçinin onu kıskanması -kuşkusuz etnografin iyi bir tarihsel yöntemi olması koşuluyla- gerekmez mi?

O halde tartışma, sözcüğün tam anlamıyla tarihle etnoloji arasındaki ilişkilere indirgenir. Her ikisi arasındaki temel farkın ne konu, ne amaç ne de yöntemle ilgisi olmadığını ve her ikisinin de aynı konu -toplumsal yaşam- , aynı amaç -insanı en iyi şekilde anlama- ve yalnızca araştırma usulleri ölçüsünün değiştiği bir yönetime sahip olduklarını ve özellikle tümleyici bakış açılarının tercihiyle birbirinden ayrıldıklarını göstermek istiyoruz: Tarih, verilerini bilinçli ifadelere; etnoloji ise, verilerini toplumsal yaşamın bilinçsiz koşullarına göre düzenler.

Etnolojinin özgünlüğünü kolektif olayların bilinçsiz doğasından alması -her ne kadar henüz belirsiz ve çift anlamlı bir biçimde olsa da-, Tylor'dan kaynaklanmaktadır. Etnolojiyi “kültür ya da uygarlık”la ilgili bir inceleme olarak tanımladıktan sonra, “toplumun bir üyesi olarak insanın edindiği bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk ve geleneğin yanı sıra bütün diğer yetenek ya da alışkanlıkların” oluşturduğu karmaşık bir yapı şeklinde tasvir eder kültürü.⁴² Oysa biliyoruz ki, ilkel halkların çoğunda, bir geleneği ya da bir kurumu manevi açıdan teyit etmek ya da akılcı bir şekilde açıklamak oldukça zordur: Bir yerliye soru sorulduğunda, o yerli olayların

⁴² F. BOAS, yay., *Handbook of American Indian Languages*, Bureau of American Ethnology, Rapor 40, 1911 (1908), Bölüm I, s. 67.

her zaman böyle olduğunu, tanrıların böyle istediğini ya da atalarının onlara bu şekilde öğrettiğini söylemekle yetinir. Hatta kimi zaman rastladığımız bazı yorumlar bile, her zaman bir usçullaştırma ya da ikincil bir özümseme niteliğini taşır: Hiç kuşkusuz, bir âdeti yerine getirmenin ya da bir inancı paylaşmanın altında yatan bilinçsiz nedenler, bir âdet ya da bir inancı haklı çıkarmak için öne sürdüğümüz nedenlerden oldukça uzaktır. Kendi toplumumuzda bile, sofrada adabına, toplumsal gelenek ve göreneklere, giyim kuşam kuralları ile ahlaki, politik ve dinsel tavırlarımızın çoğuna -kökenleri ve gerçek işlevleri ciddi bir şekilde sorgulanmadan- her birey titizlikle uymaktadır. İyice düşünüp taşınmadan hareket ediyoruz ve bir takım aykırılıklara karşı gösterdiğimiz inanılmaz direnç, nedeni anlaşılır olan gelenekleri sürdürme iradesinden daha çok tepkisizlikten ileri gelir. Hiç kuşkusuz, çağdaş düşüncenin gelişmesi geleneklerin eleştirisini de beraberinde getirmiştir. Ancak bu olay, etnolojik araştırmaya yabancı bir kategori oluşturmaz ve daha çok onun bir sonucu olarak ortaya çıkar -tabii bu olayın asıl kökeninin, Yenidünyanın keşfinin Batı düşüncesinde etnografya ile ilgili oluşturduğu olağanüstü bilinçlenmeye dayandığı doğruysa. Ve günümüzde bile, dile getirilir getirilmez ikincil yorumlar aynı bilinçsiz ifadeyi alma eğilimine girer. Kolektif düşünce, son derece aşırı gibi gelen yorumları akıl almaz bir hızla kendine mal eder -ki bu, bazı davranış ve düşünme biçimlerinin gerçek bir özelliğiyle karşı karşıya bulunduğumuzu gösterir: ana hakkının önceliği, canlıcılık (animizm) ya da, doğaları gereği sürekli olarak irade ve düşünceden kopukmuş gibi gelen bazı sorunları doğrudan çözmek için, psikanaliz.

Kültürel olayların bilinçsiz niteliğinin son derece net bir biçimde ortaya konulmasını Boas'a borçluyuz. Boas, yazılarında, bu bakış açısıyla kültürel olayları dile benzetirken, dilbilimsel düşüncenin sonraki gelişmesinin yanı sıra umutlarını daha yeni yeni sezinlemeye başladığımız etnolojik bir geleceğe el atar. Konuşan kişinin bilimsel gramerin ortaya çıkışına kadar dilin yapısını bilmediğini ve o zamanlar bile dilin yapısının insanın bilinci dışında konuşmayı biçimlendirmeyi sürdürdüğünü gösterdikten sonra, şöyle der: “Dilbilimsel olaylarla diğer kültürel olaylar arasındaki temel fark şudur: Dilbilimsel olaylar hiçbir zaman net bir bilinçle ortaya çıkmaz; oysa diğerleri, aynı bilinçsiz kökenden gelmelerine karşın, çoğu kez bilinçli düşünce düzeyine kadar yükselir ve böylece bir takım ikincil kanıtlara ve yenisinden yorumlamalara yol açar.”⁴³ Ancak bu düzey farkı, onların temel kimliklerini örtbas etmez ve etnoloji araştırmalarında dilbilimsel yöntemin örnek değerini azaltmaz. Tersine: “Bu bakımdan dilbilimin büyük avantajı şudur ki, dil kategorileri genel olarak bilinçdışı olarak kalır; o nedenle, aldatıcı ve can sıkıcı ikincil yorumları bir tarafa bırakarak, onların oluşum süreçlerini izleyebiliriz. Çünkü bu ikincil yorumlar etnolojide o kadar çok yaygın ki düşüncelerin gelişim tarihini olumsuz ve geriye dönüşsüz olarak etkileyebilir.”⁴⁴

Ferdinand de Saussure'ün *Cours de linguistique générale* (Genel Dilbilim Dersleri) adlı yapıtının -ki onu

⁴³ F. BOAS, *a.g.y.*, s. 70-71.

⁴⁴ Hint-Avrupa dilbiliminin “anadil” kuramına henüz inandığı bir dönemde, Boas, birçok Amerikan diline özgü bazı ortak özelliklerin ortak bir kökenden olduğu kadar ilişki alanlarının ikincil oluşumundan da kaynaklanabileceğini gösterir. Aynı varsayımın Hint-Avrupa olgularına da uygulandığını görmek için Troubetzkoy'u beklemek gerekecek.

Ferdinand de Saussure yapan budur- yayımlanmasından sekiz yıl önce ortaya atılan bu savların son derece büyük önemini değerlendirme olanağını yalnızca modern sesbilimin (fonoloji) sonuçları sağlar. Ancak etnoloji, söz konusu savları henüz uygulamaya koymamıştır. Zira Boas, Amerikan dilbilimini kurarken, o zamanın kabul gören kuramsal düşüncelerini çürütmek için onlardan alabildiğine yararlanmak yerine,⁴⁵ etnoloji konusunda kendi ardılları için sürekli cesaret kırıcı bir tereddüt sergilemiştir.

Gerçekte, Malinowski'ninkinden kıyaslanmayacak kadar daha dürüst, daha sağlam ve daha yöntemsel olan Boas'm etnografik çözümlemesi, Malinowski'ninki gibi, bireylerin bilinçli düşünce düzeyine takılı kalmıştır. Kuşkusuz Boas, Malinowski'nin üzerinde etki yaratan ikincil ussallaştırma ve yeniden yorumlama çalışmalarına takılı kalmaktan kaçınır. Ancak Boas, bireysel düşünce kategorilerini kullanmaya devam eder; içine düştüğü bilimsel tereddütte başarabildiği tek şey, bu düşünceyi çok zayıflatmak ve onu insani yankılarından kurtarmaktır. Kıyasladığı kategorilerin genişlemesine bir sınır koyar; onları yeni bir düzleme oturtmaz ve parçalara ayırma işi kendisine olanaksız görüldüğü zaman da kıyaslama yapmaktan kaçınır. Bununla birlikte, dilbilimsel kıyası mazur gösteren şey, parçalara ayırma işinden başka bir şeydir: Gerçek bir çözümlemedir bu. Dilbilimci, fonemin (sesbirim) sesçil gerçeğini sözcüklerden, ayırimsal öğelerin mantıksal gerçeğini ise fonemden alır.⁴⁶

⁴⁵ R. JAKOBSON, Sessiz Harflerin Sesbilimsel Açından Sınıflandırılmasına İlişkin Gözlemler, *Proceedings of the Third International Congress of Phonetic Sciences*, Gand, 1938.

⁴⁶ Metnimizle karşılaştırınız: Simgesel etkililik, *Revue de l'histoire des religions*, no: 385, I, 1949. (Halihazırdaki cildin X. bölümü).

Ve birçok dilde aynı fonemlerin varlığını ya da aynı karışıklık çiftlerinin kullanımını kabul ettiğinde, birbirinden farklı varlıkları kendi aralarında kıyaslama yoluna gitmez: Bu yeni düzlemde deneysel açıdan farklı nesnelerin derin kimliğini sağlayan aynı fonemdir, aynı öğedir. İki benzer olay değil, tek bir olay söz konusudur burada. Bilinçten bilinçaltına geçiş, özelden genele doğru bir gelişimi beraberinde getirir.

Dolayısıyla, dilbilimde olduğu kadar etnolojide genelleştirmeyi kıyaslama değil, bunun tersi oluşturur. İnsanın bilinçsiz etkinliği, inandığımız gibi, bir içeriğe bir takım biçimler dayatmaktan ibaretse ve bu biçimler eski ya da yeni, ilkel ya da uygar bütün insanlar için özde aynıysa⁴⁷ -dilde ifade edildiği biçimiyle simgesel işleve ilişkin araştırmanın apaçık gösterdiği gibi- , başka kurumlar ve gelenekler için geçerli bir yorumlama ilkesi elde etmek üzere her kurum ya da geleneğin altında yatan bilinçdışı yapıya ulaşmak gerekir ve yeterlidir. Kuşkusuz, araştırmayı çok ileri götürmek koşuluyla.

Bu bilinçdışı yapıya nasıl ulaşılır? Etnolojik yöntemle tarihsel yöntem işte burada buluşur. Kuşkusuz tarihsel bilgi gerektiren artzamanlı (diyakronik) yapılar sorunu bu vesileyle ortaya koymak gereksizdir. Toplumsal yaşamın bazı gelişmeleri, kuşkusuz, artzamanlı bir yapı içerir; sesbilim örneği, bu araştırmanın daha yeni yeni işlenmeye başlanan eşzamanlı (senkronik) yapılarındakin-den daha karmaşık olduğunu ve başka tür sorunlar ya-

⁴⁷ R. JAKOBSON, *Prinzipien der Historischen Phonologie*, *Travaux du Cercle linguistique de Prague* içinde, cilt IV.

rattığını etnologlara göstermektedir.⁴⁸ Bununla birlikte, artzamanlı yapıların çözümlemesi bile, tarihe sürekli başvurmayı gerektirir. Tarih, dönüşüm geçiren kurumları gösterir ve art arda gelen olayları inceleyerek, değişik açıklamalara yol açan sürekli yapıyı tek başına ortaya koyar. Daha önce sözünü ettiğimiz ikinci örgütlenme sorununu tekrar ele alalım: Eğer onda toplumsal gelişimin evrensel bir aşamasını ya da tek bir yerde ve tek bir anda oluşan bir sistemi bulmaya kararlı değilsek ve eğer aynı zamanda bütün ikinci kurumlarda bulduğumuz ortak noktalar bu kurumları özgün tarihlerin karmaşık ürünleri olarak görmemizi engelliyorsa, bazı değişik mekânsal ve zamansal bağlamlarda bulunan benzersiz biçemi kurallarla geleneklerdeki kargaşanın ardında bulmak için her ikinci toplumu incelemekten başka seçeneğimiz yoktur. Bu biçem, ne kurumun ayrı bir modeline ne de birçok biçimdeki ortak özelliklerin keyfi kümesine uygun düşer; ikinci örgütlenmeye sahip halklar arasında bilinçsizce kurulan ve dolayısıyla bu kurumun ne olduğunu hiç bilmeyen halklarda da olması gereken bir takım karşılıklı ilişkilere indirgenir.

Aynı şekilde, Seligman'ın toplumsal evrimlerini oldukça uzun bir zaman dilimine yayarak yeniden kurduğu Yeni Gineli Koita'lar, Mekeo'lar ve Motu'lar, birçok tarihsel etmenin sürekli olarak tartışma konusu yaptığı çok karmaşık bir organizasyona sahiptirler. Savaşlar, göçler, dinsel bölünmeler ve demografik baskıların yanı sıra saygınlık kazanmak için yapılan savaşlar, bazı klanlarla köylerin yok olmasına ya da yeni grupların ortaya

⁴⁸ C. LÉVI-STRAUSS, *les Structures élémentaires de la parenté*, Paris, Presses Universitaires de France, 1949 (Paris-La Haye, Mouton, 1967), Bölüm VI ve VII.

çıkmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, kimlikleri, sayıları ve dağılımları sürekli olarak değişen bu insanlar, değişken içeriğe sahip olan ancak bütün farklılıklara karşın biçimsel özelliğini koruyan bir takım ilişkilerle bir araya gelirler: Kimi kez ekonomik, hukuksal, kimi kez de evliliksel ya da törensel bir niteliğe sahip olan *ufuapie* ilişkisi, birbirine karşı yükümlülükleri olan bazı toplumsal birimleri, klan, alt-klan ya da köy düzeyinde ikiye gruplar halinde bir araya getirir. Assam eyaletinin bazı köylerinde -ki orada olup bitenleri von Furer-Haimendorf aktarmıştır- evlilik ilişkileri, aynı köyün erkekleri ve kızları arasındaki kavgalarla ya da komşu köyler arasındaki çatışmalarla sık sık tehlikeli bir hal alır. Bu uyuşmazlıklar, şu ya da bu grubun geri çekilmesi ya da yok olmasıyla sonuçlanır; ancak döngü, her seferinde ya değişim yapısının yeniden düzenlenmesi ya da yeni partnerlerin gruba alınması sonucu tekrar kurulur. Yine de, Kaliforniya’da yaşayan Mono’larla Yokut’lar -ki bunların kimi köylerinde ikici bir yapı vardır, kimilerinde yoktur-, benzer bir toplumsal biçimin açık ve tanımlanmış bir kurumsal biçim sayesinde ya da dışında nasıl gerçekleşebileceğini incelememize olanak sağlar. Bütün bu durumlarda, her zaman bir şeyler muhafaza edilir ve tarihsel gözlem, yalnızca kurumlarla geleneklerin sözcüksel içeriği adını verebileceğimiz şeyi geçiren ve yapısal öğeleri engelleyen bir tür filtre sayesinde bu şeyleri yavaş yavaş ortaya koymamızı sağlar. İkici örgütlenme durumunda, bu öğelerin üç adet olduğu görülür: kuralın gerekliliği; “ben” ve “başka”nın karşıtlığını bütünleştirmeyi sağlayan bir biçim olarak algılanan karşılıklılık kavramı; yeteneğin yapay niteliği. İncelediğimiz bütün toplumlarda görülen bu etkenler, daha az farklı-

laşmış uygulama ve âdetleri açıklar; ancak, ikici örgütlenmeden yoksun kimi halklarda bile bu uygulama ve âdetlerin ikici örgütlenmeyle aynı işleve sahip oldukları görülür.⁴⁹

Demek ki etnoloji, tarihsel süreçlere ve toplumsal olayların en bilinçli ifadesine kayıtsız kalmaz. Ancak, bir tarihçi tutkusuyla bu konulara eğilmesinin nedeni, bunların olaya ve düşünceye borçlu oldukları her şeyi geriye doğru bir çeşit hareketle ortadan kaldırmaktır. Amacı, insanların kendi evrimleri konusunda bilinçlice ama her zaman farklı olarak oluşturdukları imajın ötesinde, bilinçdışı olanakların bir dökümünü yapmaktır; sınırlı sayıdaki bu olanakların dökümü ve her birisinin diğerleriyle oluşturduğu uyuşma ya da uyuşmazlık ilişkisi, önceden kestirilemeyen ve insanın isteği dışında olan bir takım tarihsel gelişmelere mantıksal bir yapı kazandırır. Bu anlamda, Marx'ın "İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar, ancak bunun farkında değiller" şeklindeki ünlü tümcesinin ilk bölümü tarihi, ikincisi ise etnolojiyi doğrular. Bu tümce, aynı zamanda, bu iki bilim dalının birbirinden ayrılmaz olduğunu gösterir.

Zira etnoloji, özellikle toplumsal yaşamın bilinçdışı öğelerini inceleydi, tarihçinin onları bilmediğini varsaymak anlamsız olurdu. Kuşkusuz tarihçi, her şeyden önce, toplumsal olguları somut biçimlerini aldıkları olaylara ve bireylerin onları tasavvur edip yaşadıkları biçime göre açıkladığını ileri sürer. Ancak tarihçi, insanların

⁴⁹ L. FEBVRE, *le Problème de l'incroyance au XVIe siècle*, 2. baskı, Paris, 1946.

(ya da bazı insanların) tasvir ve eylemlerinin bir sonucu gibi görünen şeyi kavrayıp açıklamak için git gide ilerlediği yolda her geçen gün biraz daha iyice öğreniyor ki, tüm bilinçdışı yapılar sisteminin yardımına başvurmak gerekir. Hanedanları ve savaşları tarih sırasına göre ikincil ussallaştırma ve yeniden yorumlama çalışmalarına tabi kılmakla yetinen bir siyaset tarihi döneminde yaşamıyoruz artık. İktisat tarihi, büyük ölçüde, bilinçdışı icraatların tarihidir. O nedenle, her iyi tarih kitabının -ki önemli birisinin adını hemen vereceğiz- etnolojinin etkisini taşıması gerekir. *Problèmes de l'incroyance au XVe siècle*'de (XV. Yüzyılda İnançsızlık Sorunları), Lucien Febvre, bazı psikolojik davranışlara ve mantıksal yapılara sürekli olarak başvurur; konuşan ve yazan herkesin gözünden sürekli kaçan bu yapılara, belgelerin -örneğin, yerli metinler- incelenmesi sayesinde ulaşılabilir ancak. Bu yapıların zor erişilir olmasının ardında terminolojiyle ölçünün yetersizliği, zamanın belirsiz tasviri, birçok teknikte ortak özellik olması gibi nedenler bulunmaktadır. Bütün bu ifadeler, bu alanla hiç ilgisi olmayan -haklı olarak- bir takım ifadelerden daha da öteye gidip, tarihsel olduğu kadar etnolojik özellikleri içinde barındırır.

O halde, insanın -bilinçli içeriklerden bilinçdışı biçimlere dek uzanan- bilgilenmesi yolunda tarihçiyle etnoloğun ters yönlerde yol aldıklarını söylemek pek doğru olmaz: Her ikisi aynı doğrultuda yol alır. Birlikte aldıkları yolun her birine değişik biçimlerde görünmesi -tarihçi için belliden belirsiz; etnolog içinse, özelden evrensele geçiş-, temel girişimin yapısında herhangi bir değişikliğe yol açmaz. Ancak, aynı doğrultuda aynı mesafeyi katettikleri yol üzerinde, yalnızca yönleri değişik-

tir: Etnolog, hiç yabancı olmadığı bilinçli bir şeyden her zaman daha fazla bilinçdışı şeylere ulaşmak için öne doğru yürürken; tarihçi, somut ve özel olaylardan gözünü hiç ayırmadan sanki gerisin geri gider ve uzaklaşırken onları daha zengin ve daha eksiksiz bir bakış açısıyla değerlendirme olanağını bulur. Bununla birlikte, birbirine tamamen zıt bu iki bilim kolunun dayanışması olmasaydı, bütün bu mesafeyi göz önünde bulundurmak zor olurdu.

Son olarak, düşüncemizi daha iyi ortaya koymak için şu açıklamayı yapalım: Geleneksel olarak, tarihle etnolojiyi, inceledikleri toplumlarda yazılı belgelerin yokluğu ya da varlığına göre birbirinden ayırt ederiz. Bu ayırım hatalı değildir; ancak, onu çok da zorunlu olarak görmüyoruz, çünkü ortaya koymaya çalıştığımız derin nitelikleri açıklamaktan ziyade bu niteliklerden ileri gelir. Hiç kuşku yok ki etnoloji, ilkel denilen toplumların çoğunda yazılı belge olmaması nedeniyle ifade edildikleri her düzeyde yarım yamalak bilinç dahilinde kalan davranışları incelemeye yönelik bir takım yöntem ve teknikler geliştirmek durumunda kalmıştır. Ancak, çoğu kez bu sınırlama kimi Afrika ve Okyanusya halklarının zengin sözlü geleneği tarafından aşılabilmiş olsa da, onu katı bir engel olarak düşünemeyiz. Etnoloji, yazıyı bilen halklarla ilgilenir: Eski Meksika, Arap dünyası, Uzakdoğu. Ancak, yazının ne olduğunu hiç bilmeyen halkların da -örneğin, Zulu kabilesi- tarihi yazılabilir. Burada da, bir eğilim -bir konu değil- farklılığının yanı sıra, görüldüğünden daha az heterojen olan verileri iki farklı biçimde düzenlemek söz konusudur. Etnolog, özellikle yazılı olmayanla ilgilenir; incelediği halkların yazmaktan aciz olmasından değil, daha çok, ilgilendiği şe-

yin insanların genelde taş ya da kâğıt üzerinde yazmayı düşündüklerinden farklı olmasındandır.

Şu ana kadar, bazı eski geleneklerle şimdiki gereklikler tarafından doğrulanan bir görev dağılımı, ayrımın teorik ve pratik görünümelerini birbiriyle karıştırmaya ve etnolojiyi tarihten gereğinden daha fazla ayırmaya yol açmıştır. Etnolojiyle tarih çağdaş toplumları birlikte incelemeye giriştikleri zaman ancak işbirliğinin sonuçlarını tamamen değerlendirebilir ve başka yerlerde olduğu gibi burada da biri olmadan diğerinin hiçbir şeye yaramayacağını anlayabiliriz.

